

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Философски Факултет

Катедра „Философия“

Райна Николова Йосифова

Етико-естетическият език като форма на
философска синтеза

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен

„доктор“

Професионално направление: 2.3. Философия

Научна специалност: История на философията

Научен ръководител:

Доц. д-р. Георги Донеv

Благоевград, 2019г.

Дисертационният труд е обсъден и одобрен за защита на заседание на Катедра „Философия” към Философски факултет на Югозападен университет „Неофит Рилски”, Благоевград, проведено на 27.05.2019г.

Дисертационният труд е в обем от 205 стр. и се състои от увод, три глави, заключение и използвана литература. Литературата включва 158 заглавия на български, английски, руски и немски език (104 на кирилица и 54 на латиница).

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 07.10.2019 г. в зала № 412 на УК1 на Югозападен университет „Неофит Рилски” от 11:00ч. пред жури в състав:

Научно жури:

Проф. дфн Валентин Канавров

Проф. д-р Иван Камбуров

Проф. дфн Нина Димитрова

Доц. д-р Георги Донев

Доц. д-р Татяна Батулева

Материалите за защитата са на разположение на интересующите се в кабинет 1349 на ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград, ул. Иван Михайлов“ № 66.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

УВОД.....3

ГЛАВА ПЪРВА: Основополагане на етико-естетическия език като философски проблем

1. Етико-естетическата експликация на мита във формално-съдържателна структура...13
2. Древногръцкият дискурс на синтезата на „красивото“ и „доброто“.
  - 2.1. Етико-естетическа реконструкция на Сократовата диалектика и Платоновата концептуализация на идеята за „красота“.....20
  - 2.2. Изкуството като подражание (поезия, реторика, музика).....29
  - 2.3. Хелиоцентричната основа на Платоновата естетика. 32
3. Етико-естетическа реконструкция на неоплатонизма.
  - 3.1. „Ейдетическата“ красота и философия на светлината 33
  - 3.2. Християнският теоцентричен етико-естетически език. Теодицеята като „светлина“, „свобода“, „блаженост“, „любов“ и „красота“.....40
  - 3.3. Ренесансовата концепция за „Платоническа любов“.....55

3.4. Етико-естетическо превъплъщение на красотата в изкуството.....	65
--	----

ГЛАВА ВТОРА: Етико-естетическият език като философска синтеза в границите на аристотелизма

1. Аристотеловата етико-естетическа синтеза (<i>мимезис, фабула, катарзис, метафора</i>).....	82
2. Римското етико-естетическо красноречие и моралният образец на оратора.....	93
3. Стоицистическият акцент на етико- естетическата синтеза в постигане на щастieto като „невъзмутимост“.....	102
4. Схоластичната интерпретация на етико- естетическия език.....	105

ГЛАВА ТРЕТА: Етико-естетическият дискурс върху немската класическа философия

1. Етико-естетическа експликация на трансценденталната концептуализация на Кант (категориите „дълг“, „красота“, „възвишеност“ и „благо“).....	112
2. Фихтевият дух на гения и стремежът за безпределна свобода на „Аз-а“.....	135

3. Етико–естетическата позиция на Шелинг като синтеза на „трансценденцията“ и природата.....	142
4. „Абсолютният дух“ в историята като морално определяне на изкуството (Хегел).....	160
5. Некласическият религиозно-екзистенциален ракурс на „красивото“ и „доброто“ (Киркегор, Бердяев)	168
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	189
ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА.....	197

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Дисертационният труд „Етико-естетическият език като форма на философска синтеза“ изследва дихотомното и двустранно разглеждане на етиката и естетиката във вид на синтеза. Понятието „синтеза“ в този случай се използва в нейното първоначално старогръцко значение – *Σύνθεσις* (synthesis), което в буквален превод означава „съединяване“¹, както и в латинския вариант на думата *summa* в значение на „общо“. В този смисъл философската синтеза се разглежда в нейното значение на съединяване, връзка, взаимодействие и общото между етиката и естетиката в търсене на общи елементи и хармония помежду им в историко-философски план. Етико-естетическият език в този смисъл взаимства понятия, категории и релации от самата философия, като *калокагатия* („красивото и доброто“), „благо“, „красота“, „свобода“, „възвишено“, „добро“, „зло“, „дълг“, „трансценденция“, „необходимост“.

1. Актуалност и значимост на темата

Диференцираното възприемане на съществуването на етиката и естетиката като самостоятелни философски дялове е широко утвърдено схващане. Независимостта на двете области и по-точно техният изолиран живот по своята същност поддържа

---

¹ За синтезата като „съединяване“ вж: Пернишка, Е., Речник на чуждите думи в българския език, 5-то изд., 2005, с. 699.

становището, че етиката и естетиката са самодостатъчни.

Напоследък обаче тази непоклатима позиция започва да бъде критикувана и осмислена чрез идеята за една тясна философска синтеза между двете области, като се откриват общите моменти и закономерности между етичния и естетичния опит в изкуството и тяхната стойност, както и съзвучие на основни етико-естетически категории като „добро“, „зло“, „красота“, „благо“, „възвишено“, „прекрасно“ и т.н.

През последните 30 години в англо-американската философия голям интерес предизвиква „пресечеността“ и „застъпването“ на двата философски дяла – етиката и естетиката (Levinson, 2001: 1). Като се позовава на общоприетото досегашно разбиране на изолираността на двете области Левинсън застава на позицията, че има въпроси, които стоят на „границата“ на етиката и естетиката. От изказванията му става ясно, че синтезата на етиката и естетиката не се приема за нещо невъзможно. По-скоро той определя приетото разделение на двете области за „изкуствена изолация“. Общи въпроси той приема намирането на етични проблеми в естетиката или в самото изкуство, и обратно, откриването на естетични въпроси в етиката (Levinson, 2001: 1).

Идеята за едно известно пренебрегнато и недостатъчно проучване на синтезата на етиката и

естетиката се разглежда и в континентална Европа от Елизабет Шелекенс - ръководител на отдела по естетика в шведския университет в Упсала (Schellekens, 2007).

За едноименната синтеза на двете области отбелязва и австрийският философ Лудвиг Витгенщайн в своя „Логико-философски трактат“, в който заявява: „6.421. Ясно е, че етиката не може да бъде изразена. Етиката е трансцендентална. (Етиката и естетиката са едно [цяло].)² (Wittgenstein, 2019: 218) Той завършва своя трактат с думите: „7. Онова, за което човек не може да говори, трябва да мълчи“ (Wittgenstein, 2019: 224).

В България изследването на връзката между етиката и естетиката е застъпено в двустранни изследвания на БАН и в катедрата по „Етика, естетика и логика“ към Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Ромео Попилиев в своето изследване „Етика и естетика“ разграничава два типа естетика. *Естетика-към-добро* (по отношение на общото „благо“), което той смята за непостижимо и *естетика-към-зло*, която се обръща към цензурата, забраната и

---

² Интересно е, че Витгенщайн събира етиката и естетиката в едно единно цяло. Горепосеченият текст на немски гласи: “Es ist klar, dass sich die Ethik nicht aussprechen lässt. Die Ethik ist transcendental. (Ethik und Ästhetik sind Eins). Искам да обърна внимание, че думата „Eins“ е с главна буква, което я прави съществително, т.е. „едно цяло“. Превод от нем. Р. Й.

допускането на изкуството по време на комунистическия режим³.

Въпроси, които стоят на границата на етиката и естетиката се изследват в България в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, където в края на 2011г. се провежда конференция под надслов „Истината, доброто и красотата“ - (21.12.-22.12.2011г.).

В Русия синтетичното изучаване на етиката и естетиката е представено в изследване, озаглавено „Основи на етиката и естетиката“ (вж. Егоров, Руднев, 2011), който цели изучаването на фундаментални понятия и категории в двете области, като „добро“, „зло“, „красиво“ и др. Изследването е насочено към задълбочаване и извисяване на личността, като морално същество с помощта на естетическия опит, вкус и чувства.

Голямо значение за разглеждането на синтеза на етиката и естетиката е изследването на Шелинг в „Система на трансценденталния идеализъм“, където той представя свързващия момент между абсолюта като „трансценденция“ и природата. За него философията на изкуството заема най-висш дял във философията, която именно представя синтеза на „идеалното“ с „реалното“, „обективното“ и „субективното“, „безсъзнателното“ и „съзнателното“.

---

³ Повече вж: Попилиев, Р. Етика и естетика. Сп. „Изкуствоведски четения“, 2016, бр. 2, с. 407-411.

„особеното“ и „общото“. В свое писмо до Хегел (1796/7г.) точно преди да поеме четенето на лекции по философия на митология в Ерланген през 1821г., Шелинг пише:

„Накрая, идеята обединяваща всички други, идеята за *красотата*... Аз съм убеден, че най-висшият акт на разума, този, с който той обхваща всички идеи – е естетически акт, и че *истината* и *благо* са посестрими *само в красотата*...“ (Хегел/Шелинг/Хьодерлинг, 2010).

Посочените изследвания потвърждават тезата за необходимостта и актуалността от етико-естетическата експликация като философска синтеза.

2. Цел на дисертационния труд

Целта на изследването е да обоснове възможността и актуалността на етико-естетическия език като форма на философска синтеза. В тази връзка този проект проучва метафизичното развитие на основни етико-естетични концепции в историко-философски план.

3. Задачи на дисертационния труд

Дисертационният труд има следните задачи:

Първата задача се съсредоточава върху появата и зараждането на един етико-естетически език в досократическия философски изказ на „Логоса“, като словесност в света на мита във вид на синкретично изкуство, проучването на фундаментални етико-естетически категории и понятия като „красота“,

„добро“, „зло“, „благо“, „възвишено“ в една преливаща прогресия от платонизъм към неоплатонизъм и от аристотелизъм, късен стоицизъм и неоаристотелизъм.

Втората и **основна** задача на изследването е експликация на етико-естетическата синтеза в контекста на класическата философия на немския трансцендентален идеализъм, както и представянето на един различен некласически вариант във формата на религиозно-екзистенциалната философия на Киркегор и Бердяев

4. Обект и предмет на изследване

Обектът на изследване в настоящия труд е установяването на етико-естетическия език в Западната философия конкретно под формата на философска синтеза.

Предметът на изследване в тази връзка е възможността за формиране на етико-естетическия език като синтеза в историко-философската концепция на Платон, неоплатонизъм, Аристотел, неораистотелизъм и стоицизъм, немска класическа философия и религиозния екзистенциализъм.

5. Теза на дисертационния труд

Тезата на дисертационния труд е конструктивното изследване и обосноваване на възможността за

третиране на етико-естетическия език като форма на философска синтеза.

6. Методология

Методите на работа в настоящия изследователски проект включват историко-философски анализ на основни етико-естетически концепции, критичен анализ, херменевтичен и трансцендентален метод, чрез които се концептуализира проблема за етико-естетическата форма на синтеза.

Хронологичният ред на следване обхваща разглеждането на идейното конструиране на първоначалния, античен етико-естетически език в света на мита, Платоновата и Аристотелова философия, както и тази на Плотин и късните стоици; средновековното неоплатоническо и (нео)аристотелианско развитие на естетичното и етиката; хуманизмът и изкуството във „Високия Ренесанс“, както и развитието на етико-естетическата синтеза през периода на немската класическа философия на XVIII-XIXв. и XIX-XXв. религиозен-екзистенциализъм на Киркегор и Бердяев.

7. Източници

Посочените източници включват първична литература на философски авторитети, като Платон, Аристотел, св. Августин, Тома Аквински, Сенека, Цицерон, Кант, Фихте, Шелинг, Хегел, Киркегор и

Бердяев. В допълнение е използвана коментарна литература и справочни материали.

Философската литература е на български, руски, английски и немски език. Литературата обхваща 156 източника, като 104 са на кирилица и 52 на латиница.

8. Иновативност на дисертационния труд

Иновацията в изследването се състои в концептуализацията на фундаментални философски понятия във формата на синтеза чрез „диалогичен“ етико-естетически език.

СТРУКТУРА, ОБЕМ И КРАТЪК ПРЕГЛЕД НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Структура и обем на изследването

Дисертационният труд обхваща 205 стр. и се състои от увод, три глави, заключение и използвана литература. Литературата включва 158 заглавия на български, английски, руски и немски език (104 на кирилица и 54 на латиница).

2. Кратък преглед на дисертацията

Изследването е структурирано в три глави:

Първа глава основополага първоначалния, античен етико-естетически език на „красивото“ и „доброто“ в света на мита, последван от Сократовата и Платонова философия, която се разгръща в линейната прогресия на неоплатизма в неговия античен, средновековен и ренесансов вариант.

Втора глава представя един различен поглед на етико-естетическата синтеза, по-конкретно, тя разглежда Аристотеловата философия на поетичното изкуство и реториката, аристотелианския дискурс в късната античност, както и схоластичния средновековен неаристотелиански прогрес на етико-естетическия език.

Трета глава е най съществената част на дисертационния труд, която се съсредоточава върху рационалния етико-естетически език на Кант и

класическата философия на немския трансцендентален идеализъм и различната некласическа визия на етико-естетическата синтеза в нейния религиозен-екзистенциализъм на Киркегор и Бердяев.

Анализът в **първа глава** изследва основополагането на етико-естетическия език като възможност в нейния първичен изказ в света на мита. Достигна се до извода, че досократическият език е митологичен, който борави с помощта на различни изразни средства като образи, разновидности на метафората, символи в един фигуративен стил на изложение. Обоснована е тезата, че митологичният език е самобитен, формален, фигуративен и още символен език, в който широко приложение намира „Логосът“ във вид на словесност. Етико-естетическата синтеза в мита се осъществява и прецизира във формално-съдържателна структура. Митологичният тип мислене в това отношение е смес на рационално и ирационално, представени нагледно под формата на разказа в предания за герои и подвизи. Разказът за герои и подвизи в мита всъщност представлява първоначалната творческа деятелност на човека като тип изкуство. Съдържанието на мита включва имперсонализация (или по думите на Исак Паси „антропоморфизация“ на разнородния рационален и ирационален митологичен свят, в който героят притежава морални качества (като смелост, храброст, справедливост, съвършенство) и преживява подвизи и падения. Етико-естетическият език на мита събеседва

с помощта на *метафората*, аналогията, както и всеприсъстващото въздействие на природата в борбата и взаимодействието на противоположните сили като тип контрастност. В този смисъл етико-естетическият език като цяло се заражда, оформя и еволюира с изходно начало в света на мита.

Етико-естетическият езиков формат се основополага и след това с идейните постановки на Сократ и Платон, които въвеждат в този синтетичен тип език вече по-особения, както и по-напредничав философски дискурс на рационалното битие с прехода от „мит“ към „Логос“, не само като „Слово“, но и с неговата битийна конструкция в разума. „Словото“ се реконструира рационално и съществува в свое собствено метафизично битие на разума. Езикът на Платонизма е рационален, логичен и многосмислов, както и „диалогичен“, който въвежда двустранната беседа, с помощта на която се провежда среща и сблъсък на една гледна точка с друга, на една идея с друга, на субективния „Аз“ с „Другия“ (различния, непознатия) в специфичен философско-диалектичен формат. Етико-естетическият език придобива отново формално-съдържателна парадигма, в която *моралното* се изразява във вътрешното съдържание, подкрепено от спазването на законите и реда на древногръцкия град-полис като „добър гражданин“ и усъвършенстването на характера с добродетели, докато *естетичното* се пресъздава формално посредством идеята за „хармония“, „пропорция“, „съразмерност“, основаваща се върху числото в

неговия сетивен смисъл. Идеалът на Платоническото виждане се заключава в сборната дума *калокагатия* в значение на „красивото и доброто“, което същевременно представлява и древногръцкия идеал за съвършенство в устрема на преследване на най-висшето добро – „благо“ (като „трансценденция“) в неговия господстващ морален аспект. *Етичното* затвърждава своето първостепенно място спрямо *естетичното*, като морална доминантна на „благо“. По-конкретно, диалектиката на Сократ преминава през етико-естетическа реконструкция, която се състои в естетически поднесения словесен двубой в беседата чрез риторическото изкуство, докато етичната част приема етико-гносеологическо съдържание на откриване на истината чрез знанието. Знанието (*гносиса*) за Сократ е тъждествено на добродетелта (*арете*). „Майевтиката“ по този начин се възприема за естетически прием за намиране на достоверно знание, което в процеса на самопознание (основан на скепсиса „Аз знам, че нищо не знам“) подпомага моралния растеж и усъвършенстване на човека с придобиването на добродетели, като става „добър гражданин“, който спазва установените закони и ред в древногръцкия град-полис. *Калокатията* в този случай представлява идеалът за „добър и красив“ човек.

Етико-естетическата традиция на Платонизма расте и се развива с еkleктичната философия на Плотин, основаващ неоплатонизма. Политеистичното и монотеистично философско развитие се обединяват

под синтезата на древногръцките идеи с новите, иновативни идейни постановки на настъпващото християнство, което измества фокуса към всеобгръщащото влияние и господство на монотеистичния Бог-Творец. Политеизмът отстъпва място на монотеизма, но първият не се заличава. Неоплатоническият език като етико-естетическа синтеза въвежда идеята за светлината, взaimствана от Платон, както и идеята за „ейдетическа“ и „умопостижима“ красота (Плотин), Божията светлина като „любов“ и „благост“ (св Августин) и „красотата на огъня“ (Псевдо-Дионисий Ареопагит. Понятийната система се основава на *метафората*, като формален символ език, от една страна, и от друга – *Божие Слово* в Библията в неговото подчертано морално съдържание на повели, напътствия и предписания, отправени от трансценденталния Бог (*Теодицеята*) чрез притчите на Исус Христос (*Богочовека*) към своето творение – човека.

Ренесансовата интерпретация на морала и изкуството се надгражда над античната и средновековна традиция, в която проличава силното желание на човека за еманципация от затворения църковен живот и издигане в култ на неговата свобода, като изконен израз на човешкото достойнство в съпоставимост с бога. Хуманизмът поставя човека в центъра в морално, научно и културно отношение. Изкуството достига невероятна сетивна наслада и задоволство като тип естетическо преживяване, при което сетивното, сенсуалното и емоционалното взимат

върх в гениалните творения на титаните от „високия Ренесанс“ – Микеланджело, Леонардо да Винчи, Рафаело. Моралното се подчертава в идейното съдържание на тези произведения, които взимат идеи от богатото синтетично антично политеистично наследство в съчетание с неоплатоническия и християнски сюжет, използващи за източник *Божие Слово* в Библията. По-конкретно, това се наблюдава в живописата на „Пиета“, „Мойсей“, „Страшният съд“ на Сикстинската капела (Микеланджело), „Благовещение“, „Тайната вечеря“, „Богородица и младенецът“, „Поклонението на влъхвите“ (Леонардо да Винчи), „Атинската школа“, „Обручение Богородично“ (Рафаело). В тази връзка етичното съдържание захранва своите идеи от *Божие Слово* на Библията като „благост“ и „Богодоближеност“ чрез Откровението, непорочният образ на Дева Мария и Исус Христос (Богочовека). *Естетичната форма* намира свой актуален израз в триумфа на изкуството, като тип сетивност. Отново *етичното съдържание* взема връх над *естетичната форма*, което проличава от идейното съдържание на произведенията на изкуството в техния подчертан политеистичен, монотеистичен и антропологичен акцент. *Естетичното* по-скоро дооформя *моралното съдържание*, като външна форма на визия, сенсуалност и сетивност. Трагедиите на Уилям Шекспир използват също така един етико-естетически език, при който с помощта на актьорската игра (естетичната форма) на сцената на театъра оживяват

истории, случки и събития, които показват моралния избор на героите (като въпроса за смъртта, като морална дилема в „Ромео и Жулиета“), в чиито пиеси масовият зрител е съпричастен, съ-преживявайки случващото се с героите на сцената. Френският двор на Луи XIV-ти постига недостижим връх в колекцията от красиви вещи и модно-устроени облекла, изработени по античната идея на „пропорцията“ и „симетрията“, които обличат човешкото тяло. Всичко това се съсредоточава в естетическия символ на разкош, богатство и изобилие. Тази естетическа свръх-доминация обаче се отдалечава от етичната „златна среда“ на умереността (според „Никомахова етика“ на Аристотел), за да се достигне до щастието. Доминацията от сетивна наслада и естетически разкош показва липсата на морално добро, което преведено на езика на морала е нещо недобро, неморално, лошо и ненужно. Получава се етико-естетическа релация на „доброто“ и „злото“ в разминаването между естетическата свръх-доминация и недостатъчното морално добро. *Естетичното* се отдалечава от *етичното* под формата на дисхармония и „не-средина“. *Етичното* затвърждава своето първостепенно място спрямо *естетичното*. По този начин първа глава показва възможността за един етико-естетически език под формата на философска синтеза, като изходна точка е светът на мита, продължаващ през Платоновата и неоплатоническа традиция в неговия античен, средновековен и ренесансов вариант.

Втора глава обосновава възможността за една различна етико-естетическа синтеза, която използва езика на Аристотеловата философия и последвалия го неoarистотелизъм, както и късен стоицизъм. Етико-естетическата синтеза при Аристотел се осъществява чрез реконструкция на словесното изкуство в драмата и реториката, като форми на естетическа предметеност в неговите основни съчинения „Поетика“, „Реторика“, както и полага етиката в своя труд „Никомахова етика“. *Естетичното* следва подражанието (*мимезиса*) на природата. *Метафората* в нейните разновидности на „аналогия“, „сравнение“ и „хипербола“ се използва широко в драмата според Аристотеловия анализ на строежа, състава и стила на драмата като тип изкуство. *Трагедията* и *комедията* носят морално измерение за Аристотел, като *трагедията* той смята, че прави хората по-добри, а *комедията* – по-лоши, отколкото са те в действителност („Поетика“). Добродетелите стават начин за постигане на морално съвършенство у човека. Естетическата форма заема подобаващо място и при поднасяне на убедителни и красноречиви речи в съответствие с ораторското изкуство. Аристотеловата етика утилизира подхода на „катарзиса“ (като пречистване) и „перипетиите“, поставяйки ударение върху основните морални категории „добро“ и „зло“, „морално“ и „неморално“, придобиване на добродетели (като храброст, разумност, умереност, справедливост) и избягване на пороци (лъжа, кражба и пр.). Добродетелите по този начин стават основен

начин за постигане на морално съвършенство у човека. Ораторското изкуство достига своя връх при късноантичния римски стоик Цицерон, който красноречиво говори за идеалния оратор, като образец и модел на подражание, но само когато този оратор въплъщава в себе си морални качества и добродетели. Стоицистическата етико-естетическа картина отразява ясно моралното преимущество над естетичното удоволствие с идеята за „невъзмутимостта“ на Сенека. Сетивното удоволствие винаги следва моралната добродетел в търсене на щастие чрез свободата и живот на човека в близост и хармония с природата заедно със стоицистическото въздържание („невъзмутимостта“). Във втора глава се анализира високо-схоластичната традиция на Тома Аквински, при когото красотата се разглежда в нейния подчертан интелектуален акцент с представяне на въпроса за „красотата“, като рационално-трансцендентална форма на познанието. Етико-естетическият език отново следва пътя на формално-съдържателната структура. *Естетичната форма* се очертава вследствие на реториката, като словесно изкуство с употреба на неговите богати езикови средства и стилистични похвати, докато *съдържанието* взаймства морални концепции за „добро“, „зло“ и добродетели посредством „катарзиса“ и „перипетиите“, стоицистическият морален оратор и идеята за „невъзмутимостта“ в стремежа за усъвършенстване на моралния характер у човека.

Трета глава на дисертацията изследва етико-естетическото ставане конкретно на езика и идеите на немската класическа философия, като обширно пространство и владение на разума, в лицето на немския трансцендентален идеализъм, започващ от Кант. *Коперниканският поврат* показва една порадикална позиция във философията в сравнение с предходните историко-философски направления, който поставя за основен център и източник на познание независимият и свободен субект човека в рамките на потенциата и компетенцията на неговия разум. С критическата трансцендентална философия на Кант философският език търпи промяна с въвеждането на нови понятия и категории, подредени в органична научна система, използвайки иновативен за тогавашното време език („апостериорно“ и „априорно“ познание, синтетични съждения а priori, „ноуменален“ и „феноменален“ свят, субектът като независим агент, „акт на спонтанната аперцепция“ и способността за въображение, моралната философия на свободата, „категоричният императив“, като общовалиден вътрешно наложил се закон за морал, критическата способност за съждение на вкуса и т.н.). Затова езикът, който Кант използва е метафизичен, критичен, рационален, идеен и трансцендентален, който език е подходящо средство за философстване във вид на философски дискурс. Постижението на Кант в историята на философията се състои именно в неговия опит да обоснове философията посредством критическата методология, като научен подход и

понятиен език. Тя трябва да даде неоспоримо, категорично и ясно метафизично основание за съществуване на философията, което се простира до границите на разума в неговата спекулативна (теоретична) и практическа (морална) форма. Неговата трансцендентална философия се уповава на рационалната реконструкция, като фундамент за всякакъв вид философстване и форма на философски дискурс за установяване на истинно познание. Ето защо Кант използва метафизичен, рационален, идеен и трансцендентален език, възможен от позицията на субекта, като свободен „интелигибелен“ агент (човека). Спекулативните теоретични съждения, произтичащи от дълбочината на „чистия разум“ търсят свое общовалидно основание в законодателстващия принцип на „категоричния императив“ в съжденията на „практическия разум“ (морала на свободата) в своето единство на теоретично и практично познание (на знание и постъпка). Знанието следователно е спекулативно посредством „чистите“ съждения на разума и морално въз основа на съжденията на „практическия“ разум. Естетиката навлиза с прокарването на своеобразен път към двете области със своята уникална способност за съждение като критика на субективния вкус, който вкус прави възможен естетическите съждения, основани на синтезата на „чистия“ и „практическия“ разум. Така се получава трансцендентална парадигма на една етико-естетическа синтеза в границите на разума, произвеждащи *рационални етико-естетически*

съждения. Етико-естетическата синтеза обхваща приложния дял на философията в образуването на органично единство и връзка на „доброто“ (преобразено чрез волята на човека в свобода) и красотата като „критика на вкуса“ (човекът, като отсъждащ независим арбитър), благодарение на общата основа на разума, като висш принцип на познание, в неговата метафизична, рационална и трансцендентална основа с обосноваване на идеите, понятията и категориите. Моралът се формира посредством „Словото“ („Логоса“) в неговия метафизичен рационален формат, като инструмент и средство за философстване. По този начин „Логосът“ се преобразява и надгражда в своята етико-естетическа инвариативност на ставане (*битие*) и съществуване (*екзистенция*) чрез посредничеството на метафизичния, рационалистичен, идеен и трансцендентален дискурс. Деонтологичната етика на Кант издига мотива за първопричина в отношение на каузалност на моралната постъпка, като действие, извършвано въз основа на свободния, но разумен избор на човека под неговата форма на достойнство. Затова „дългът“ зове и пледира, а „задължението“ изисква от човека да отговаря за своите действия, оценявани на база мотива и желанието. Естетиката на Кант се изразява в основополагането на критика на вкуса, осъществена посредством уникалната човешка способност за съждение на разума у свободния субект. Разумът в този смисъл очертава пределите и границите на човешкото познание, като светът, според Кант,

става предмет на разглеждане от вярата и религията. Основните естетически идеи на „свободната красота“ и „приписвана красота“, както и понятието „възвишено“ допълват Кантовата естетическа теория. Етико- естетически погледнато езикът на Кант може да се разглежда във формално-съдържателна парадигма, според която той е рационален, метафизичен, критичен и трансцендентален. Езикът се моделира от етиката („практическият“ разум) в нейния морален устрем и валидизация с основополагането на моралния „категоричен императив“, като един всеобщ законодателстващ принцип, основаващ се на свободния избор. Рационалният метафизичен език отива в посока на неговата естетическа инвариативност, подчиняваща се на доминантата на разума, която се превъплъщава в съждение и възможност за преценка чрез субективния вкус на човека като арбитър, отсъждащ кое е красиво и кое не, кое дава сетивна наслада и кое не. Изящното изкуство не е за любители, според Кант, а претенция и компетенция на подбран елит от познавачи на това изкуство, поднесено от свръхнадарения природен гений. *Етичното* при Кант доминира над *естетичното* с неговата идея за свобода на субекта, като морална категория. *Естетичното* е винаги субективно съждение на вкуса, производно на разума и свободата на човека.

Във философията на Фихте е осъществена концептуална синтеза на рационалния субективизъм на Кант и обективността чрез идеята за тъждеството на

субективния „Аз“ с другия „не-Аз“, както и себенадмогването в постигане на абсолютния „Аз“. Фихте въвежда етико-естетическия дискурс в процеса на образованието, като педагогически концепт, според който *естетичното* в неговия чист визуален формат подпомага процеса на учене и морално възпитание у човека при натрупване на знание.

Шелинг е немският философ, според когото философията на изкуството е висш дял от философията, която трябва да стане „учителка на човечеството“ посредством една сетивна религия в лицето на „митология на разума“. „Философията трябва да стане митологична, за да станат философите сетивни... Един по-висш дух, пратен от небесата трябва да установи тази нова религия.“⁴ В тази връзка етико-естетическата синтеза на Шелинг в неговата система на изкуството се основава на усилието му да приведе в хармония тъждеството на абсолютното битие на „трансценденцията“ и реалното битие на природата в синтезата на „съзнателно“ и „безсъзнателно“, „субективно“ и „обективно“, „битие“ и „мислене“, „свобода“ и „необходимост“. Изкуството като формална естетическа експликация на единството на „трансценденцията“ и природата заема междинно място. Художествената идея, зародила се в

---

⁴ От писмо на Шелинг до Хегел. Вж: Хегел/Шелинг/Хьодерлинг. (2010). Най-стара програма за система на немския идеализъм, 1796/7. Превод от нем. Огнян Касабов. В. 12.02.2019г. в: www.litclub.bg/library/fil/kasabov/1.html

ума на свръхнадарения гений (твореца), е израз на твореца със създаването на уникален артефакт⁵, като субективно-обективен предмет в резултат на неговата творческа дейност. Етико-естетическата синтеза при Шелинг се осъществява посредством реализацията на свободния избор на твореца (свободния творчески акт) да създаде художествен предмет, който е носител на морално съдържание, вследствие на неговата художествена идея. Затова етико-естетическият език на Шелинг е най-силно изразен в митологията, в която той вижда съвършения източник на *божествено-природното* единство чрез превеждане на *метафората* под формата на „схема“, „алегория“ и „символ“. „Символът“ представя върховния образ на „Словото“ („Логоса“) в неговия поетичен етико-естетически изказ. Ето защо Шелинг може да се приеме за най-значимия философ в немската класическа философия с реконструкцията, която прави той на древногръцкото митологично наследство, като етико-естетическа синтеза. Тази синтеза в най-пълния смисъл се изразява чрез моралното съдържание на художествената идея чрез свободната воля у човека (твореца) да създава и твори с метафорични форми на митологичния етико-естетически език.

---

⁵ Думата артефакт използвам в смисъл на произведение на изкуството и съхранил се през времето артефакт с архивна и антикварна стойност и ценност.

Хегел представя теоретичната позиция на философията на изкуството със своите лекции по естетика, в които той утвърждава нейната значимост и необходимост, като внася моралното съдържание в историята на философията със символиката на изкуството, произтичаща от „абсолютния дух“, като най-висша форма на рационалност.

В същата глава е изложена и една различна, неklasическа трактовка на етико-естетическата синтеза, която въвежда религиозно-екзистенциалния ракурс на философите Киркегор и Бердяев. Представена е форма на етико-естетическия език във формално-съдържателния изказ на поезията и епистоларния жанр като естетическа форма с моралното съдържание на многопластовите смислови идеи във философията на двамата мислители, които въвеждат мистичното и духовно разглеждане на философските проблеми с „меланхолията“, „страданието“ на човека и „глобалната криза“ в обществото. В тази връзка религиозно-екзистенциалната философия на Бердяев, построява своята персоналистична, хуманистична и антропологична теория върху християнската идея за човека, като дух. Човекът в този смисъл може да излезе от настъпилата „глобална криза“ в морала, изкуството и обществото чрез неговото освобождение от робството в света с помощта на свободното творчество от нов дух т. нар. „теургично изкуство“. Свободният творчески акт на човека е този, който дава основание, според Бердяев, за съществуването на

изкуството само при неговата пълна свобода. По този начин се формира един *творчески антропоцентризъм*, който е изпълнен с нравствените и хуманистични идеи, представени в литературното творчество на Достоевски и новозаветния християнски морал, основаващ се на любовта на Исус Христос. Това морално идейно съдържание е подкрепено от свободния творчески акт на човешкия дух и естетически реализирано в литературната форма на словесното богатство от метафори (Исус Христос като „вечния юноша“), притчи („Великия Инквизитор“ в „Бесове“ на Достоевски). Вследствие на този *творчески антропоцентризъм* във вид на етико-естетическа синтеза се формира знание (*гносис*), получено в резултат на това „теургично изкуство“ в качеството на „богодействие“ (по думите на Бердяев). Свободният творчески акт с присъствието на духа представлява основният път за освобождение на човека от неговото робство. В този смисъл Бердяев открива човека в неговата персоналистична, религиозно-екзистенциална форма на развитие с полагане на *творчески антропоцентризъм*, като висша онтологична „мета-реалия“ на самия човек. В трета глава е обоснована форма на етико-естетическата критическа синтеза, която е основа за реконструкцията на етико-естетическия език на религиозния екзистенциализъм.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Етико-естетическият език като форма на философска синтеза дава основание за етико-естетическа реконструкция на понятието „Логос“. Става дума за конституцията, конструкцията и реконструкцията на „Логоса“ в неговия първичен и първоначален формат на „Слово“ в света на мита и плавния преход на тази словесност на „Логоса“ в неговото метафизично битие на разума в наследството, оставено от Платон и Аристотел, както и от други философи. „Логосът“ продължава да еволюира в своята неоплатоническа средновековна инвариатетивност на трансцендентална *Теодицея* в нейния доминиращ етичен смисъл на експликация и еманация на Божията природа в „светлина“ и „благост“, „любов“ и „красота“. „Логосът“ продължава със своята реконструкция, като достига връх и апогей в немската класическа философска трактовка на „Логоса“ в неговата трансцендентална вариация на представяне на разума на „чист“ и „практически“ (Кант), но произтичащ от „абсолютния дух“ (Хегел). Етико-естетическата синтеза на „Логоса“ се разгръща в неговата „метаморфоза“ от „Слово“ в метафизичен „Логос“, Божествен „Логос“ и трансцендентален „Логос“. „Логосът“ е винаги формално *естетически* показан посредством красноречието на „Словото“ в неговия писмен и устен вариант в разнообразните му езикови средства и

стилове, а *етичното* инкорпорира метафизичния и трансцендентален „Логос“, като етико-рационална синтеза в *благоразумното* основание на човешкото съществуване.

В дисертационното изследване е обоснована идеята за етико-естетическа форма на философска синтеза чрез реконструкцията на фундаментални философски понятия („благо“, „добро“, „красиво“, „свобода“, „трансценденция“, „дълг“, „възвишено“). Етико-естетическата форма на синтеза разширява границите на логическата трансцендентална синтеза, което дава основание за осмисляне на човешката екзистенция.

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. В дисертационния труд е обоснована формата на философска синтеза чрез принцип за етико-естетическа концептуализация на „трансценденцията“ („мит“, „логос“, „битие“, „добро“, „благо“, „красиво“).
2. Реализирана е реконструкция на неоплатонически етико-естетически концепции („ейдетическа“ красота, „светлина“, „блаженост“, „любов“, „красота“) чрез езика на етико-естетическата синтеза.
3. Показана е възможността за етико-естетическа концептуализация на езика, като философска синтеза в границите на аристотелизма и неоаристотелизма.
4. Обоснована е етико-естетическата експликация на трансцендентната форма на човешката екзистенция в немската класическа философия и религиозния екзистенциализъм.

ПУБЛИКАЦИИ И УЧАСТИЯ С ДОКЛАДИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Публикации:

1. Йосифова, Р. (2017). Is God knowable by natural reason? Сб. „Философски опити“, бр. 12.
2. Йосифова, Р. (2019). Митологичен дискурс на изкуството. Сб. „Философски опити“, бр. 14.
3. Йосифова, Р. (2019). Етико-естетически дискурс на религиозния екзистенциализъм на Съорен Киркегор („Или-Или“). Ел. сп. NotaBene, № 45 (под печат).

Участия в научни форуми с представяне на доклади:

Йосифова, Р. (2019). Изкуството като морален образователен модел. Доклад на национална конференция: „Тематични и ценностни модели в образованието по философия“, ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград, 11.05.2019г.

Йосифова, Р. (2017). Проблемът за морала от Древна Гърция до Кант. Доклад на Докторантско училище на Философски Факултет към ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград, 28.04.2017г.

Йосифова, Р. (2017). Разбирането на Кант за личността. Доклад на национална конференция по философия: "Съзнанието - в границите и отвъд границите на съзнанието“, ЮЗУ „Неофит Рилски“, 12.05.2017г.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Бердяев, Н. (2004а). Том 3: Смисльът на творчеството. Превод от рус. Наталия Занева. София: Захарий Стоянов.
- Егоров, П. И Руднев, В. (2011). Основы этики и эстетики. Москва: КноРус.
- Пернишка, Е. (2005). Речник на чуждите думи в българския език, 5-то издание. София: Наука и изкуство.
- Паси, И., (2003). Избрани произведения, том 2: Николай Бердяев, 3-то изд. София: Св. Климент Охридски.
- Попилиев, Р. (2016). Етика и естетика. Сп. „Изкуствоведски четения“, бр. 2, с. 407-411.
- Хегел/Шелинг/Хьодерлинг, (2010). Най-стара програма за система на немския идеализъм, 1796/7?. Превод от нем. Огнян Касабов. В. 12.02.2019г. в: www.litclub.bg/library/fil/kasabov/1.html
- Levinson, J. (2001). Aesthetics and ethics: Essays on the intersection, 2nd ed. Edinburgh: Cambridge University Press.
- Schellekens, E. (2007). Aesthetics and morality. London & N.Y.: Continuum.

Wittgenstein, L. (2019). *Tractatus logico-philosophicus*.
First published by Kegan Paul (London), 1922. Side-by-
side-by-side edition. S. 08.06.2019, from:
<https://people.umass.edu/klement/tlp/tlp-ebook.pdf>